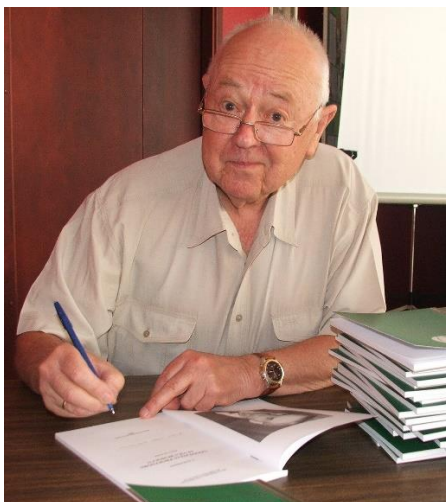

Gunta Vilka, Latvijas Universitātes Muzeja krājuma glabātāja palīgs

Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris Jānis Klētnieks

Jānis Klētnieks – ģeodēzists un astronoms, vēlāk ģeodēzijas un astronomijas vēstures pētnieks. Plašākai publikai Jāņa Klētnieka vārds vairāk saistās ar Rīgas Tehnisko universitāti (RTU), bet šajā rakstā vairāk uzmanības pievērsta viņa darbībai Latvijas Universitātē (LU), atspoguļots viņa ieguldījums Latvijas Valsts universitātes (LVU) Astronomiskās observatorijas Laika dienesta un LU Muzeja darbā.

Jānis Klētnieks parakstot vienu no savām grāmatām, 2007. Foto: Ilgonis Vilks

Pilnā vārdā **Jānis Oļģerts Klētnieks** dzimis 1929. gada 23. jūnijā, Priekuļu pagasta „Vecvanderēs”. Viņa vecāki - tēvs Mārtiņš bija būvtehniķis un māte Emma – izšuvēja, ģimene bija salīdzinoši pārticīga, viņiem piederēja lauku saimniecība un šūšanas un rokdarbu veikals Cēsīs. Ģimenē bija vēl 2 bērni – Jāņa brālis Almārs un māsa Aija. [1]

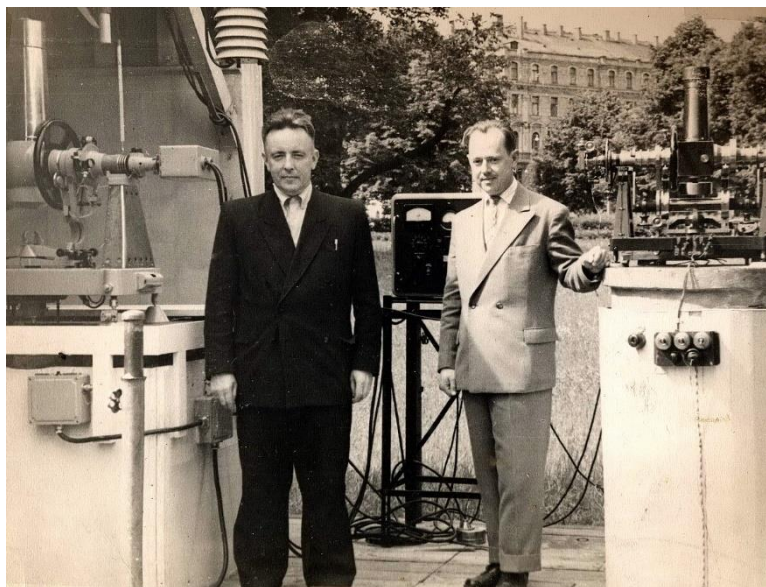
Pirmā **interese par astronomiju** J. Klētniekam esot radusies jau bērnībā, par ko viņš, smejojot, 2019. gadā stāstīja intervijā žurnālam „Zvaigžņotā Debess” saistībā ar savu 90 gadu jubileju: „Mums saimniecībā bija vasaras kalpotāja. Tā bija jautra meiča, un reiz viņa man jautāja: “Vai tu, Janci, gribi ieraudzīt zvaigznes?” Es teicu: “Gribu, jā!” Tad viņa man uzmauca paša svārkus galvā un teica: “Skaties caur piedurkni, tad redzēsi zvaigznes.” Un tad, žvaukš, ielēja ūdens šalti iekšā pa piedurkni. Un es šo ūdens šalti tiešām redzēju kā tādu Visuma vēstījumu. Tāda bija mana pirmā saskare ar astronomiju.” [2]

1942. gadā J. Klētnieks pabeidza Cēsu 2. pamatskolu, gadu apmeklēja Priekuļu Lauksaimniecības skolu, tad turpināja mācības Cēsu 1. vidusskolā. 1945. gadā pēc Otrā Pasaules kara beigām padomju varai iestājoties, J. Klētnieka tēvs tika apcietināts un notiesāts kā „tautas nodevējs” savas pārticības dēļ. Visi Klētnieku ģimenes īpašumi tika konfiscēti, bet tēvs drīz apcietinājumā mira. Māte un bērni sākumā strādāja kolhozā, bet 1947. gadā atlikusi

ģimene pārcēlās uz Rīgu, kur J. Klētnieks sāka mācīties 1. vidusskolā. [3] Šeit viņa interesi par astronomiju atbalstīja viņa fizikas skolotājs, kā arī ieteica apmeklēt tajā gadā jaunizveidoto **Vissavienības Astronomijas un ģeodēzijas biedrības Latvijas nodaļu**, kas bijušajā Pedagoģijas institūtā Raiņa bulvārī 29 rīkoja savas sanāksmes.

Lai ģimene varētu Rīgā izdzīvot, J. Klētnieks sāka strādāt un mācības turpināja Rīgas Raiņa 8. vakara vidusskolā, kur arī ieguva vidējo izglītību. Tūlīt pēc tās beigšanas viņš iestājās Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Zemes ierīcības fakultātē, kuru pabeidza 1953. gadā. Patiesībā J. Klētnieks gan esot gribējis stāties LVU un studēt ķīmiju, taču konkurss bijis ļoti liels. Pēc studiju beigšanas J. Klētnieks četrus gadus strādāja kā inženieris ģeodēzists Latvijas Valsts lauku celtniecības projektēšanas institūtā. [4]

Bet tad nāca 1957. gads, kurš kļuva par **Starptautisko ģeofizikas gadu**, kad pasaules zinātnieki nolēma vairāk attīstīt kosmiskos pētījumus, šim projektam tika piešķirts daudz vairāk līdzekļu [5]. Tas ir arī gads, kad notika lielas pārmaiņas J. Klētnieka dzīvē - viņš iestājās darbā LVU Astronomiskajā observatorijā pie **Kārļa Šteina**, tieši Ģeofizikas gada pētniecības programmā. J. Klētnieks sāka strādāt par LVU **Laika dienesta** vecāko zinātnisko līdzstrādnieku. Šajā amatā viņš veica novērojumus ar pasāžinstrumentu, novēroja vairāk nekā 3000 zvaigžņu pozīcijas un aprēķināja 174 precīzā laika pulksteņu korekcijas. [6] Šajā pašā gadā viņš arī iestājās Vissavienības Astronomijas un ģeodēzijas biedrībā, kur daudzus gadus bija aktīvs biedrs.

Kārlis Šteins un Jānis Klētnieks (no kreisās) LVU novērojamu paviljonā kanālmalā, 1958. Attēls no LU Muzeja krājuma.

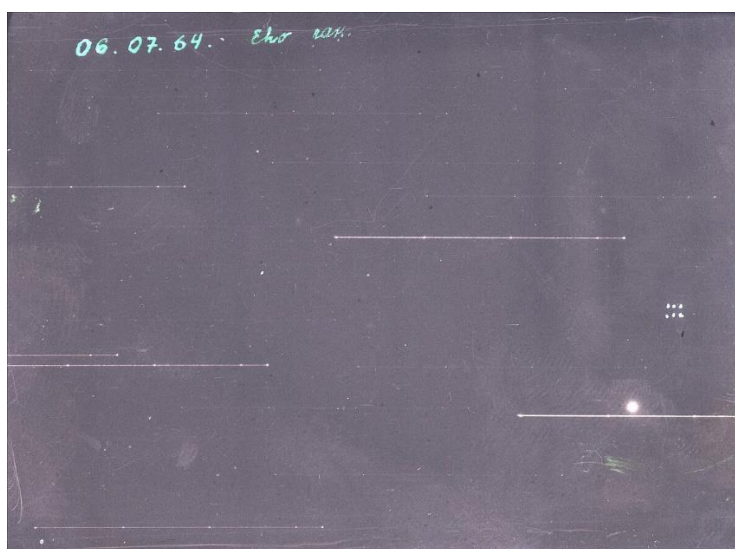
J. Klētnieks LVU nostrādāja tikai dažus gadus – no 1957. līdz 1962. Kāpēc tā - Klētnieka kunga atbilde atkal no intervijas žurnālam „Zvaigžņotā Debess”: „Tolaik es biju nedaudz sastrīdējis ar Kārli Šteinu. Biju jauns un nedaudz ambiciozs, stažējies Maskavas Universitātē, praksi izgājis PSRS Zinātņu akadēmijas Galvenajā astronomiskajā observatorijā Pulkovā. Kad atgriezos no Pulkovas, man radās ideja pārbūvēt mūsu pasāžinstrumentu saskaņā ar Pulkovas observatorijas Pavlova skolas metodi, lai varētu veikt precīzākus mērījumus. Šteins teica: “Kas par muļķībām, Klētnieks pārbūvēs instrumentu?” Viņš neatļāva man veikt pārbūvi. Tad es gribēju pāriet darbā uz Baldones observatoriju, bet Ikaunieks mani neņēma pretī. Būdam aizvainots, iesniedzu dokumentus Rīgas Politehniskajā institūtā (RPI). Tā es 1962. gadā kļuva

par pasniedzēju Būvniecības fakultātē. Gribēju turpināt darboties astronomijā, bet tur bija citi projekti, kas bija saistīti ar ģeodēziju. Jā, cita starpā es tur saviem studentiem lasīju astronomijas lekcijas, turklāt ģeodēzisti reizēm veic zvaigžņu stāvokļa mērījumus.” [7]

Strādājot LU Laika dienestā Jānis Klētnieks iepazinās arī ar savu nākamo sievu – jauno astronomi Mirdzu Pudāni. Viņi apprecējās 1962. gadā, ģimenē uzauga divi bērni – dēls Uģis un meita Irēna. Mirdza pārgāja darbā uz RPI Augstākās matemātikas katedru jau 1961. gadā. [8]

Tā no 1962. gada septembra J. Klētnieks strādāja kā RPI Celtniecības fakultātes, vēlāk – Inženierceltniecības fakultātes vecākais pasniedzējs, mācīja ģeodēziju, inženierģeodēziju un aeroģeodēziju, vadīja mācību prakses, izveidoja specializēto fotogrammetrijas laboratoriju. 1969. gadā absolvēja Maskavas Ģeodēzijas, aerofotouzņēmēšanas un kartogrāfijas inženieru institūta aspirantūru un sāka izstrādāt disertāciju „Kosmiskās triangulācijas telpisko virzienu noteikšanas precizitātes pētījumi”.

Šajā savas darba dzīves laika posmā J. Klētnieks atkal pievērsās darbam astronomijā, lai arī tikai uz neilgu laiku. **Zemes mākslīgo pavadoņu novērošanas stacijā** LU Botāniskajā dārzā notika pavadoņu novērojumi un profesors Kārlis Šteins viņu uzaicināja strādāt pavadoņu ģeodēzijas projektā sadarbībā ar Vāciju un Bulgāriju. Bija izveidots triangulācijas trijstūris, kura trešā virsotne bija Rīga. No Potsdamas atveda speciālu pavadoņu kameru-teleskopu. Šo novērojumu mērķis bija **precizēt Zemes formu**. Novērotāju komandas iegūtos rezultātus sūtīja uz Potsdamu, tālāk tie nonāca NASA. Tika novērots Zemes mākslīgais pavadoņs *Echo 2*. [9]

Zemes mākslīgā pavadoņa *Echo 2* attēls, 1964. Attēls no LU Muzeja krājuma.

Diemžēl J. Klētniekam neizdevās ilgi piedalīties šajā projektā. 1969. gadā, kad viņam jau drīz vajadzēja doties stažēties uz Potsdamu, lai pabeigtu zinātņu kandidāta disertāciju, J. Klētnieks saslima ar perikardija iekaisumu. Slimība bija nopietna, tās ārstēšana ilga vairākus gadus un disertācija tā arī netika pabeigta. [10]

1973. gadā J. Klētnieks stažējās fotogrammetrijā Bratislavas un Prāgas tehniskajās augstskolās. 1983. gadā viņš tika ievēlēts un 1985. gadā apstiprināts par **RPI docentu**. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas, Jānis Klētnieks kļuva par RTU atjaunotās **Ģeodēzijas katedras pirmo vadītāju** (1991–1995). Viņa pārziņā bija ģeodēzijas, astronomijas, fotogrammetrijas,

inženierģeodēzijas un globālās pozicionēšanas kursi. Līdz pat 1999. gadam viņš turpinājis darbu docenta amatā. Paralēli no 1993. gada J. Klētnieks vairākus gadus vadīja uzņēmumu „Ģeodēzijas konsultatīvais centrs”. 2000. gadā viņa vadībā tika izstrādāts Latvijas būvnormatīvs ģeodēzisko darbu veikšanai. [11]

Ja pie praktiskās astronomijas Jānis Klētnieks vairs neatgriezās, tas nenozīmē, ka šī interese zuda pilnībā. Viņš ieinteresējās un vēlāk nopietni aizrāvās ar astronomijas un ģeodēzijas vēstures pētījumiem. J. Klētnieks piedalījās dažādās vēsturiskās un arheoloģiskās ekspedīcijās: 1992. un 1993. gadā – Latvijas Valsts un Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa kapa vietas meklējumos Krasnovodskā (tagad – Turkmenbaši) Turkmenistānā; ģeodēzista Alvila Buholca piemiņas saglabāšanas pasākumos Latvijā.

Jānis Klētnieks pie profesora Alvila Buholca pieminekļa, 1985. Attēls no LU Muzeja krājuma.

Pēc 2000. gada J. Klētnieks daudz tika darbojies Karnakas tempļa un Džosera piramīdas izpētes darbos Ēģiptē. Pēc šīm ekspedīcijām tapa grāmata, bija izstādes, lekcijas un daudzas uzstāšanās.

Jānis Klētnieks Ēģiptē pie Džosera piramīdas, 2007. Foto: Ilgonis Vilks

Kopumā J. Klētnieks sarakstīja vairāk nekā 450 zinātnisko un populārzinātnisko darbu, no tiem vairāk nekā 200 darbos aplūkota astronomijas, ģeodēzijas un kartogrāfijas vēsture. Vietējās zinātņu vēstures konferencēs un Baltijas zinātņu un tehnikas vēstures konferencēs J. Klētnieks daudz referēja par astronomiju, ģeodēziju un inženierzinātnēm, par personībām, kas darbojās šajās jomās aizpagājušajā un pagājušajā gadsimtā. J. Klētnieks bija sabiedriski aktīvs, visus viņa amatus un iegūtās pozīcijas ir pat grūti uzskaitīt. Viņš bija arī

populārzinātniskā žurnāla „Zvaigžņotā Debess” (1982–1992) un „Astronomiskais kalendārs” (1995–2000) redkolēģijas loceklis.

LU Jānis Klētnieks atgriezās 2006. gadā, kad uzsāka LU Muzeja **F. Candra un Latvijas astronomijas kolekcijas arhīva kārtošanu** un pētīšanu. Pateicoties J. Klētnieka darbam muzejā, tika uzsākta Astronomiskās observatorijas arhīva šķirošana un tapa divas publikācijas LU Rakstos. Kā vienu no Klētnieka kunga ievērojamākajiem atradumiem šajā tolaik milzīgajā un stipri haotiskajā arhīvā var minēt profesora Kārļa Šteina diplomdarba oriģinālu par mazās planētas Latvija atklāšanu.

2005. gadā J. Klētnieks tika ievēlēts par Latvijas Zinātņu Akadēmijas goda doktoru, 2006. gadā apbalvots ar ceturtais šķiras **Triju Zvaigžņu ordeni** un ieguva RTU Goda darbinieka nosaukumu. 2013. gadā viņš saņēma goda zīmi „Par nopelniem Latvijas mērniecībā”. [12]

Ģeodēzists Jānis Balodis un Jānis Klētnieks (no kreisās) mērnieka goda zīmi saņemot, 2013.
Foto: Ikars Kubliņš

Jānis Klētnieks miris 2021. gada 1. janvārī. Šogad (2024) Jāņu dienā viņam paliktu 95 gadi.

Atsauces:

[1] Vilks. I. (2024) Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga. 274. lpp.

[2] Misa, R. Jānim Klētniekam – 90! Zvaigžņotā Debess, Nr. 245, 2019, rudens, 38.–42. lpp.

[3] Vilks. I. (2024) Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga. 274. lpp.

[4] Vilks. I. (2024) Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga. 274. lpp.

[5] Vilks. I. (2024) Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga. 263.-264. lpp.

[6] Vilks. I. (2024) Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga. 270. lpp.

[7] Misa, R. Jānim Klētniekam – 90! Zvaigžņotā Debess, Nr. 245, 2019, rudens, 38.–42. lpp.

[8] LU Arhīvs, 1340. f., 7. apr., 3624. 1.

[9] LVU Laika dienesta dokumenti, 1961 – 1965. LU Muzeja Frīdriha Candra un Latvijas astronomijas kolekcija. CM03222 - CM03226

[10] Vilks, I. (2024) Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga. 432.-433. lpp.

[11] Grosvalds, I. Jāni Klētnieku daudzino. Jaunais Inženieris, 2009, 18. jūnijs. Pieejams: <https://issuu.com/rigastehniskauniversitate/docs/nr.22-23-18.06.2009>

[12] Latvijas Ordeņu brālība: Dr. Sc. Ing. H. C. Jānis Oļģerts Klētnieks mūžībā. Pieejams: <https://www.ordenubraliba.lv/in-memoriām/drscinghc-janis-olģerts-kletnieks-muziba-23061929--01012021?pp=>